

Cauza C-869/19

Cerere de decizie preliminară

Data depunerii:

28 noiembrie 2019

Instanța de trimitere:

Tribunal Supremo (Spania)

Data deciziei de trimitere:

27 noiembrie 2019

Recurentă:

L

Intimată:

Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, S.A.U.

[*omissis*] [identificarea litigiului și a instanței de trimitere]

TRIBUNAL SUPREMO (Curtea Supremă)

Secția civilă

[*omissis*] [identificarea membrilor instanței de trimitere]

Madrid, 27 noiembrie 2019.

[*omissis*] [identificarea judecătorului raportor]

SITUAȚIA DE FAPT

PUNCT UNIC.- *Litigiul principal în care se adresează întrebarea preliminară*
[OR 2]

1.- Doamna L a introdus un recurs împotriva hotărârii 19/2017, din 13 ianuarie, pronunțate de Sección Primera de la Audiencia Provincial de Valladolid (Curtea Provincială din Valladolid, Secția întâi) [*omissis*].

2.- [omissis] [S]-a considerat că este oportună sesizarea Curții de Justiție a Uniunii Europene cu o cerere de decizie preliminară, astfel încât s-a dispus ascultarea părților cu privire la temeinicia înaintării respectivei cereri.

3.- Consumatoarea reclamantă a susținut că este necesar să se adreseze întrebarea preliminară, în timp ce instituția financiară pârâtă s-a opus, întrucât consideră că „dreptul Uniunii nu poate obliga o instanță națională să înlăture aplicarea normelor interne de procedură”, precum cele care impun coerența hotărârilor cu cererile părților.

4.- Părțile din litigiul principal sunt doamna L, în calitate de reclamantă [omissis] și Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, S.A.U., în calitate de pârâtă [omissis].

TEMEIURI JURIDICE

ÎN PRIMUL RÂND.- *Prezentarea situației de fapt*

1.- La 22 martie 2006, instituția financiară Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, S.A.U. (denumită în continuare „Banco CEISS”) a acordat doamnei L (denumită în continuare, reclamanta sau consumatoarea) un împrumut în valoare de 120 000 de euro cu garanție ipotecară pentru achiziționarea locuinței sale familiale. Partea împrumutată trebuia să ramburseze împrumutul în 30 de ani prin plata a 360 de rate lunare. Contractul cuprindea condiții generale prestabilite de Banco CEISS.

2.- Rata dobânzii împrumutului era de 3,350 % pe an pentru primul an. După acest termen, era prevăzută o dobândă variabilă, rezultată din adunarea unui procent de [OR 3] 0,52 % la Euribor la un an. Cu toate acestea, contractul conținea o clauză care prevedea că dobânda aferentă împrumutului nu va coborî niciodată sub nivelul de 3 % pe an („clauza prag”). Atunci când Euribor a scăzut semnificativ în cursul anului 2009, această clauză a împiedicat coborârea dobânzii aferente împrumutului sub 3 % pe an.

3.- În ianuarie 2016, consumatoarea a înaintat o acțiune în justiție împotriva băncii, prin care a solicitat constatarea nulității „clauzei prag” ca urmare a caracterului său abuziv, dată fiind lipsa sa de transparență, întrucât banca nu o informase în mod corespunzător în legătură cu existența unei astfel de clauze și cu relevanța acesteia în economia contractului.

4.- Pe lângă constatarea nulității „clauzei prag”, partea împrumutată a solicitat ca banca să îi restituie toate sumele încasate în mod nejustificat ca urmare a aplicării clauzei respective. În subsidiar, aceasta a solicitat ca, în lipsa restituirii totale, banca să îi restituie sumele încasate începând cu 9 mai 2013.

5.- Banco CEISS s-a opus acestei cereri printr-un înscris depus la 4 martie 2016. Ea a susținut că „clauza prag” nu este abuzivă, întrucât partea împrumutată a fost informată cu privire la includerea acesteia în contract.

6.- Juzgado de Primera Instancia (Tribunalul de Primă Instanță, Spania) a pronunțat o hotărâre la 6 iunie 2016. În aceasta, instanța respectivă a statuat că „clauza prag” era abuzivă pentru lipsă de transparență. Instanța a obligat însă Banco CEISS doar să restituie părții împrumutate sumele încasate ca urmare a aplicării acestei clauze începând cu 9 mai 2013, cu dobânzile aferente, aplicând astfel doctrina stabilită prin hotărârea Camerei întâi a Tribunal Supremo (Curtea Supremă) 241/2013 din 9 mai 2013. De asemenea, instanța a obligat Banco CEISS la plata cheltuielilor de judecată.

7.- Banco CEISS a declarat apel împotriva hotărârii pronunțate în primă instanță printr-un înscris depus la 14 iulie 2016. În calea de atac formulată, aceasta a contestat hotărârea prin care a fost obligată la plata cheltuielilor de judecată, considerând că admiterea cererii nu a fost totală, ci parțială. Partea împrumutată s-a opus admiterii căii de atac printr-un înscris depus la 20 iulie 2016. [OR 4]

8.- Înainte ca Audiencia Provincial (Curtea Provincială) să pronunțe hotărârea prin care a soluționat apelul, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a pronunțat Hotărârea din 21 decembrie 2016, în cauzele conexe C-154/15, C-307/15 și C-308/15 (ECLI:EU:C:2016:980). În dispozitivul acestei hotărâri, Curtea a statuat că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13/CEE se opune unei jurisprudențe naționale care limitează în timp efectele restitutorii legate de constatarea pe cale judecătorească a caracterului abuziv al unei clauze și le limitează exclusiv la sumele plătite ulterior pronunțării deciziei care a constatat pe cale judecătorească caracterul abuziv al unei astfel de clauze. Jurisprudența națională la care se referă Curtea este cea cuprinsă în hotărârea pronunțată de Camera întâi a Tribunal Supremo (Curtea Supremă) 241/2013 din 9 mai 2013.

9.- Audiencia Provincial (Curtea Provincială) a pronunțat hotărârea care a soluționat apelul la o dată ulterioară, 13 ianuarie 2017. Aceasta a admis apelul, considerând că admiterea cererii a fost parțială și a anulat hotărârea pronunțată de Juzgado de Primera Instancia (Tribunalul de Primă Instanță) care a obligat Banco CEISS la plata cheltuielilor de judecată.

10.- În hotărârea sa, Audiencia Provincial (Curtea Provincială) nu a făcut nicio referire la Hotărârea Curții din 21 decembrie 2016 și nu a modificat hotărârea pronunțată în primă instanță cu privire la efectele restitutorii ale nulității „clauzei prag” abuzive, întrucât aceasta nu a făcut obiectul căii de atac.

11.- Partea împrumutată a formulat un recurs la Tribunal Supremo (Curtea Supremă) împotriva hotărârii pronunțate de Audiencia Provincial (Curtea Provincială). În cadrul recursului, aceasta susține că hotărârea atacată, prin faptul că nu a aplicat doctrina stabilită prin Hotărârea Curții din 21 decembrie 2016 și nu a dispus din oficiu restituirea integrală a sumelor plătite în aplicarea „clauzei prag”, încalcă, printre altele, articolul 1303 din Codul civil spaniol (care reglementează efectele restitutorii legate de nulitatea obligațiilor și a contractelor) coroborat cu articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13/CEE, care stabilește lipsa efectului obligatoriu al clauzelor abuzive în privința consumatorilor. [OR 5]

12.- Banca intimată s-a opus recursului. Ea a susținut că pretențiile consumatoarei încalcă principiul coerenței, întrucât aceasta nu a introdus apel împotriva hotărârii pronunțate în primă instanță pentru a contesta limitarea în timp a efectelor restitutorii ale nulității clauzei, motiv pentru care nu se impunea ca Audiencia Provincial (Curtea Provincială) să dispună că restituirea legată de constatarea caracterului abuziv al clauzei era totală.

ÎN AL DOILEA RÂND.- *Dreptul Uniunii Europene*

1.- Dispoziția de drept al Uniunii Europene a cărei interpretare suscită îndoieli cu privire la efectele constatării caracterului abuziv al „clauzei prag” este articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii, care prevede:

„Statele membre stabilesc că clauzele abuzive utilizate într-un contract încheiat cu un consumator de către un vânzător sau un furnizor, în conformitate cu legislația internă, nu creează obligații pentru consumator, iar contractul continuă să angajeze părțile prin aceste clauze [a se citi «potrivit dispozițiilor sale»], în cazul în care poate continua să existe fără clauzele abuzive.”

2.- Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene din 21 decembrie 2016, cauzele conexate C-154/15, C-307/15 și C-308/15 (ECLI:EU:C:2016:980), a statuat în dispozitivul său:

„Articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii trebuie interpretat în sensul că se opune unei jurisprudențe naționale care limitează în timp efectele restitutorii legate de constatarea pe cale judiciară a caracterului abuziv, în sensul articolului 3 alineatul (1) din această directivă, al unei clauze conținute într-un contract încheiat de un profesionist cu un consumator doar la sumele plătite în mod nejustificat în aplicarea unei astfel de clauze, ulterior pronunțării deciziei care a constatat pe cale judecătorească acest caracter abuziv.”

ÎN AL TREILEA RÂND.- *Cadrul juridic național aplicabil în litigiul principal*

1.- Articolul 1303 din Codul civil spaniol stabilește obligația de restituire ca urmare a constatării nulității unei obligații și prevede că: **[OR 6]**

„Odată constatată nulitatea unei obligații, părțile contractante trebuie să își restituie reciproc bunurile care au făcut obiectul contractului, fructele acestora și prețul însoțit de dobânzi, cu excepția cazurilor prevăzute la articolele următoare.”

2.- Hotărârea Tribunal Supremo (Curtea Supremă) 241/2013 din 9 mai 2013 (ECLI:ES:TS:2013:1916) a constatat nulitatea „clauzelor prag” conținute în condițiile generale ale anumitor contracte încheiate cu consumatorii de către băncile pârâte în cadrul unei acțiuni colective, pentru lipsă de transparență, dar a limitat în timp efectele restitutorii ale unei astfel de nulități, admitând că acestea

nu afectează plățile efectuate înainte de data publicării hotărârii. Mai multe hotărâri ulterioare au confirmat această doctrină jurisprudențială.

3.- Hotărârea Curții din 21 decembrie 2016 a declarat că limitarea în timp a efectelor restituirii instituite în această jurisprudență se opunea articolului 6 alineatul (1) din Directiva 93/13/CEE. Camera întâi a Tribunal Supremo (Curtea Supremă), începând cu hotărârea 123/2017 din 24 februarie 2017, și-a modificat jurisprudența și a adaptat-o doctrinei conținute în hotărârea Curții.

4.- Atunci când Curtea de Justiție a Uniunii Europene a pronunțat această hotărâre, zeci de mii de litigii privind nulitatea clauzelor abuzive, majoritatea referitoare la „clauzele prag”, erau pendinte la instanțele spaniole, unele încă în primă instanță, altele în apel sau în recurs. În multe dintre aceste litigii, consumatorii solicitaseră în cererea lor, cu titlu principal sau în subsidiar, ca restituirea sumelor plătite în mod nejustificat să fie limitată la quantumurile ulterioare datei de 9 mai 2013. Această cerere era formulată în aplicarea jurisprudenței stabilite prin hotărârea Camerei întâi a Tribunal Supremo (Curtea Supremă) 241/2013 din 9 mai 2013, întrucât nu fusese încă pronunțată Hotărârea Curții din 21 decembrie 2016.

5.- Aceasta este situația în cazul cererii formulate de consumatoare în prezenta cauză, prin care ea a solicitat restituirea limitată în timp ca cerere subsidiară celei de restituire totală. Consumatoarea nu a declarat apel împotriva hotărârii în primă instanță care i-a respins cererea principală și i-a admis numai cererea subsidiară [OR 7], într-un moment în care Hotărârea Curții din 21 decembrie 2016 nu fusese încă pronunțată, iar hotărârea instanței era conformă cu jurisprudența națională. Numai banca pârâtă a declarat apel, aceasta solicitând anularea obligației sale de plată a cheltuielilor de judecată.

6.- În alte cazuri, consumatorii au solicitat în cererea lor restituirea totală a sumelor plătite în mod nejustificat, dar nu au atacat hotărârea care, deși a declarat nulitatea clauzei, a limitat în timp restituirea sumelor plătite ca urmare a aplicării clauzei, ținând seama de existența jurisprudenței naționale inițiate prin hotărârea Camerei întâi a Tribunal Supremo (Curtea Supremă) 241/2013 din 9 mai 2013, care limita restituirea la sumele plătite după această dată, astfel încât numai banca pârâtă a declarat apel.

7.- În litigiile în care s-au regăsit aceste împrejurări, s-a ridicat adesea problema dacă consumatorii pot, ulterior formulării cererii lor sau acceptării hotărârii pronunțate în primă instanță care a limitat efectul restitutoriu al „clauzei prag”, să își alinieze cererea la Hotărârea Curții din 21 decembrie 2016 și să solicite restituirea integrală a sumelor plătite în mod nejustificat.

8.- De asemenea, s-a ridicat problema dacă, deși consumatorul nu ar fi atacat hotărârea care limita în timp efectele restitutorii legate de constatarea caracterului abuziv, pentru motivul că nu fusese încă pronunțată hotărârea Curții și doar instituția financiară ar fi declarat apel, instanța care soluționează calea de atac la o

dată ulterioară acestei hotărâri a Curții ar trebui să dispună, din oficiu, restituirea integrală a sumelor plătite în mod nejustificat, în conformitate cu doctrina stabilită prin Hotărârea Curții din 21 decembrie 2016.

9.- Procedura civilă spaniolă este reglementată de principiile disponibilității, decăderii din mecanismele procedurale, interzicerii *mutatio libelli* sau modificării cererii, al coerenței și, în domeniul căilor de atac și în strânsă legătură cu principiul coerenței, de principiul interzicerii *reformatio in peius*.

10.- Articolul 216 din Codul de procedură civilă prevede: **[OR 8]**

„Principiul disponibilității.

Instanțele civile se pronunță în cauzele cu care sunt sesizate cu privire la elementele de fapt, la probele furnizate și la concluziile părților, cu excepția cazului în care legea prevede altfel în situații speciale.”

11.- Articolul 218 alineatul 1 din Codul de procedură civilă prevede:

Exhaustivitatea și coerența deciziilor jurisdicționale. Motivare.

„1. Deciziile jurisdicționale trebuie să fie clare și precise și să corespundă cererilor și celorlalte pretenții ale părților prezentate în timp util în cursul procedurii. Acestea conțin declarațiile solicitate, obligă pârâtul sau resping pretențiile reclamantului și soluționează toate aspectele litigioase care au făcut obiectul dezbaterilor.

[*omissis*] Tribunalul, fără a se îndepărta de la cauza acțiunii prin admiterea unor elemente de drept și de fapt diferite de cele pe care părțile au intenționat să le invoce, se pronunță în conformitate cu normele aplicabile cauzei, chiar dacă acestea nu au fost corect menționate sau invocate de părțile în litigiu.”

12.- Articolul 465 alineatul 5 din Codul de procedură civilă, referitor la reglementarea apelului, prevede:

„Ordonanța sau hotărârea pronunțată în apel trebuie să vizeze exclusiv elementele și întrebările formulate prin cererea de apel și, după caz, prin întâmpinare sau prin apelul incident la care face referire articolul 461. Hotărârea nu poate înrăutăți situația apelantului, cu excepția cazului în care acest fapt este cauzat admiterea apelului incident introdus de intimat împotriva hotărârii respective.”

13.- Articolul 412 alineatul 1 din Codul de procedură civilă prevede:

„Odată ce obiectul litigiului a fost stabilit în cerere, în memoriul în apărare și, dacă este cazul, în cererea reconvențională, părțile nu mai pot să îl modifice ulterior.”

14.- Tribunal Constitucional (Curtea Constituțională, Spania) a statuat că unele dintre aceste principii, precum cel al interzicerii *reformatio in peius* și, în anumite

privințe, cel al coerenței, au o ancorare constituțională în dreptul la o cale de atac eficientă, astfel cum este recunoscut la articolul 24 din Constituția spaniolă (și care își are echivalentul în articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene). Dacă s-ar admite că instanțele pot să modifice din oficiu, în detrimentul reclamantului, decizia atacată de către acesta, s-ar introduce un element disuasiv pentru exercitarea dreptului la căile de atac [OR 9] prevăzute de lege, incompatibil cu protecția jurisdicțională efectivă pe care sunt obligate să o asigure instanțele.

15.- Aceste principii procedurale au determinat Audiencia Provincial (Curtea Provincială) să se pronunțe exclusiv cu privire la întrebarea adresată de Banco CEISS în calea sa de atac. Chiar dacă nu există o motivare expresă în acest sens, este evident că Audiencia Provincial (Curtea Provincială) nu a admis restituirea integrală a sumelor percepute de instituția financiară ca urmare a aplicării „clauzei prag”, întrucât consumatoarea nu a atacat hotărârea pronunțată în primă instanță, prin care s-a dispus doar restituirea sumelor plătite după 9 mai 2013.

16.- Consumatoarea, în recursul formulat, contestă acest demers și arată că, după publicarea Hotărârii Curții din 21 decembrie 2016, Audiencia Provincial (Curtea Provincială) ar fi trebuit să aplice doctrina conținută în aceasta și ar fi trebuit să dispună din oficiu restituirea tuturor sumelor plătite în aplicarea „clauzei prag”, inclusiv a celor anterioare datei de 9 mai 2013.

17.- În prezenta cauză, la fel ca în multe alte cauze pendinte la instanțele spaniole, există o tensiune între principiul neobligativității „clauzelor prag” abuzive pentru consumatori, care include inadmisibilitatea limitării temporare a restituirii sumelor plătite în mod nejustificat, și principiile procedurale ale disponibilității, decăderii, coerenței și interzicerii *reformatio in peius*.

ÎN AL PATRULEA RÂND.– *Îndoilei privind interpretarea, care justifică formularea primei întrebări preliminare.*

1.- Tribunal Supremo (Curtea Supremă) adresează această întrebare preliminară Curții de Justiție a Uniunii Europene întrucât are îndoilei cu privire la compatibilitatea principiilor disponibilității, coerenței și interzicerii *reformatio in peius*, prevăzute la articolele 216, 218 alineatul 1 și 465 alineatul 5 din Codul de procedură civilă, cu articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13/CEE.

2.- Curtea a statuat că această interzicere a *reformatio in peius* se întemeiază pe principiile respectării dreptului la apărare, securității juridice și protecției încrederii legitime (Hotărârea din 25 noiembrie 2008, C-455/06, punctul 47, ECLI:EU:C:2008:650). [OR 10]

3.- Curtea a statuat, de asemenea, că protecția consumatorului nu este absolută, precum și că, în temeiul principiului autonomiei instituționale și procedurale a statelor membre, dreptul național determină normele de procedură ale acțiunilor pentru a proteja drepturile pe care subiecții le au în conformitate cu dreptul Uniunii Europene. Însă această autonomie procedurală nu poate stabili obstacole

care să împiedice efectivitatea dreptului Uniunii Europene. De asemenea, nu se poate acorda cererilor întemeiate pe drepturi conferite de dreptul Uniunii Europene un tratament mai puțin favorabil decât cel acordat cererilor similare de drept intern.

4.- În ceea ce privește clauzele abuzive, Hotărârea Curții din 21 decembrie 2016 (cauzele conexe C-154/15, C-307/15 și C-308/15) a statuat că sunt rezonabile anumite limitări privind efectivitatea principiului neobligativității clauzelor abuzive pentru consumatori, astfel cum sunt, printre altele, cele care decurg din autoritatea de lucru judecat (punctul 68 din hotărâre) sau stabilirea unor termene rezonabile de introducere a acțiunilor, sub sancțiunea decăderii (punctul 69 din hotărâre).

5.- În hotărâri recente, Curtea a amintit importanța pe care o deține principiul autorității de lucru judecat, atât în ordinea juridică a Uniunii, cât și în ordinile juridice naționale, întrucât, pentru a garanta atât stabilitatea dreptului și a raporturilor juridice, cât și o bună administrare a justiției, este necesar ca deciziile judecătorești rămase definitive după epuizarea căilor de atac disponibile sau după expirarea termenelor de exercitare a acestor căi de atac să nu mai poată fi contestate (Hotărârea din 24 octombrie 2018, C-234/17, ECLI:EU:C:2018:853), astfel încât dreptul Uniunii nu impune instanței naționale să înlăture aplicarea normelor interne de procedură care conferă autoritate de lucru judecat unei decizii judecătorești, chiar dacă aceasta ar permite îndreptarea unei situații naționale incompatibile cu acest drept (Hotărârea din 29 iulie 2019, C-620/17, ECLI:EU:C:2019:630).

6.- În ordinea juridică spaniolă, apelul permite atacarea în mod separat a diferitelor părți ale dispozitivului hotărârii (articolul [OR 11] 458 alineatul 2 din Codul de procedură civilă). În cazul în care o parte a dispozitivului nu este contestată de niciuna dintre părți, instanța de apel nu o poate anula sau modifica. Aceasta este o normă care prezintă o anumită similitudine cu autoritatea de lucru judecat datorită fundamentului său și a finalității urmărite.

7.- În această tensiune existentă între principiile procedurale întemeiate pe cerințele de securitate juridică, de bună administrare a justiției și referitoare la o procedură care oferă garanțiile procedurale necesare, legate, pe de o parte, de dreptul la protecție jurisdicțională efectivă și, pe de altă parte, de principiul efectivității dreptului Uniunii, apar îndoieli cu privire la limitările pe care normele de procedură care stabilesc principiile disponibilității, coerenței și interzicerii *reformatio in peius* le aduc efectivității principiului neobligativității clauzelor abuzive pentru consumatori. În conformitate cu cele statuate de Curte în Hotărârea din 21 decembrie 2016, acest din urmă principiu este incompatibil cu instituirea unor limitări temporale la restituirea integrală a sumelor plătite în mod nejustificat de consumator ca urmare a aplicării unei clauze abuzive, dar nu este absolut și are limite legate de principiul bunei administrări a justiției, precum autoritatea de lucru judecat sau stabilirea unor termene rezonabile de introducere a acțiunilor, sub sancțiunea decăderii.

8.- Aceste îndoieli se concretizează, în ceea ce privește calea de atac în cadrul căreia este adresată întrebarea preliminară, în aspectul dacă instanța sesizată cu o cale de atac formulată exclusiv de banca pârâtă trebuie să dispună, după pronunțarea Hotărârii Curții din 21 decembrie 2016, restituirea integrală a sumelor plătite de bancă în temeiul clauzei abuzive, în cazul în care consumatorul nu a atacat hotărârea, fapt ce ar înrăutăți situația recurentului.

PARTEA DISPOZITIVĂ

[OR 12] INSTANȚA DE TRIMITERE HOTĂRĂȘTE: Având în vedere considerațiile de mai sus, Camera întâi, secția civilă, a Tribunal Supremo (Curtea Supremă) din Spania hotărăște să adreseze Curții de Justiție a Uniunii Europene următoarea întrebare preliminară:

Articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13/CEE se opune aplicării principiilor procedurale ale disponibilității, coerenței și interzicerii *reformatio in peius*, care împiedică instanța sesizată cu o cale de atac formulată de bancă împotriva unei hotărâri care a limitat în timp restituirea sumelor plătite în mod nejustificat de consumator în temeiul unei „clauze prag” care a fost declarată nulă, să dispună restituirea integrală a acestor sume și să agraveze astfel poziția recurentului, întrucât această limitare nu a făcut obiectul unei căi de atac introduse de consumator?

[*omissis*]

[*omissis*] [formule finale și semnătură]